

Lóan er komin - en hvaðan?

„Lóan er komin að kveða burt snjóinn“ er hending úr ljóði eftir Pál Ólafsson, sem allir Íslendingar þekkja. Koma lóunnar til landsins síðla vetrar er öruggt merki um að vorið sé í nánd. En hvaðan er hún að koma? Í þessu greinarkorni verður litið á endurheimtur merktra heiðlóa erlendis til þess að varpa ljósi á hvar þær halda sig á vetrum.

Heiðlóan *Pluvialis apricaria* (1. mynd) er útbreiddur varpfugl á norðurhveli jarðar, allt frá Taymýrskaga í Síberíu til Íslands (Cramp & Simmons 1983). Á A-Grænlandi er heiðlóan fátíður varpfugl (Boertmann 1994). Vetrarheimkynnin eru einkum meðfram ströndum V-Evrópu, frá Norðursjó suður til Portúgal en einnig við Miðjarðarhaf, Kaspíahaf og norðanverða Afríku (Cramp & Simmons 1983). Íslenskar heiðlóur teljast til norrænu deilitegundarinnar *P. a. altifrons* og þekkjast frá suðlægu deilitegundinni *P. a. apricaria* á dekkra andliti. Heiðlóur af sömu deilitegund og hér, verpa einnig í norðanverðri Skandinavíu og í Síberíu. Varpstofninn íslenski er mjög stór, gróflega áætlaður allt

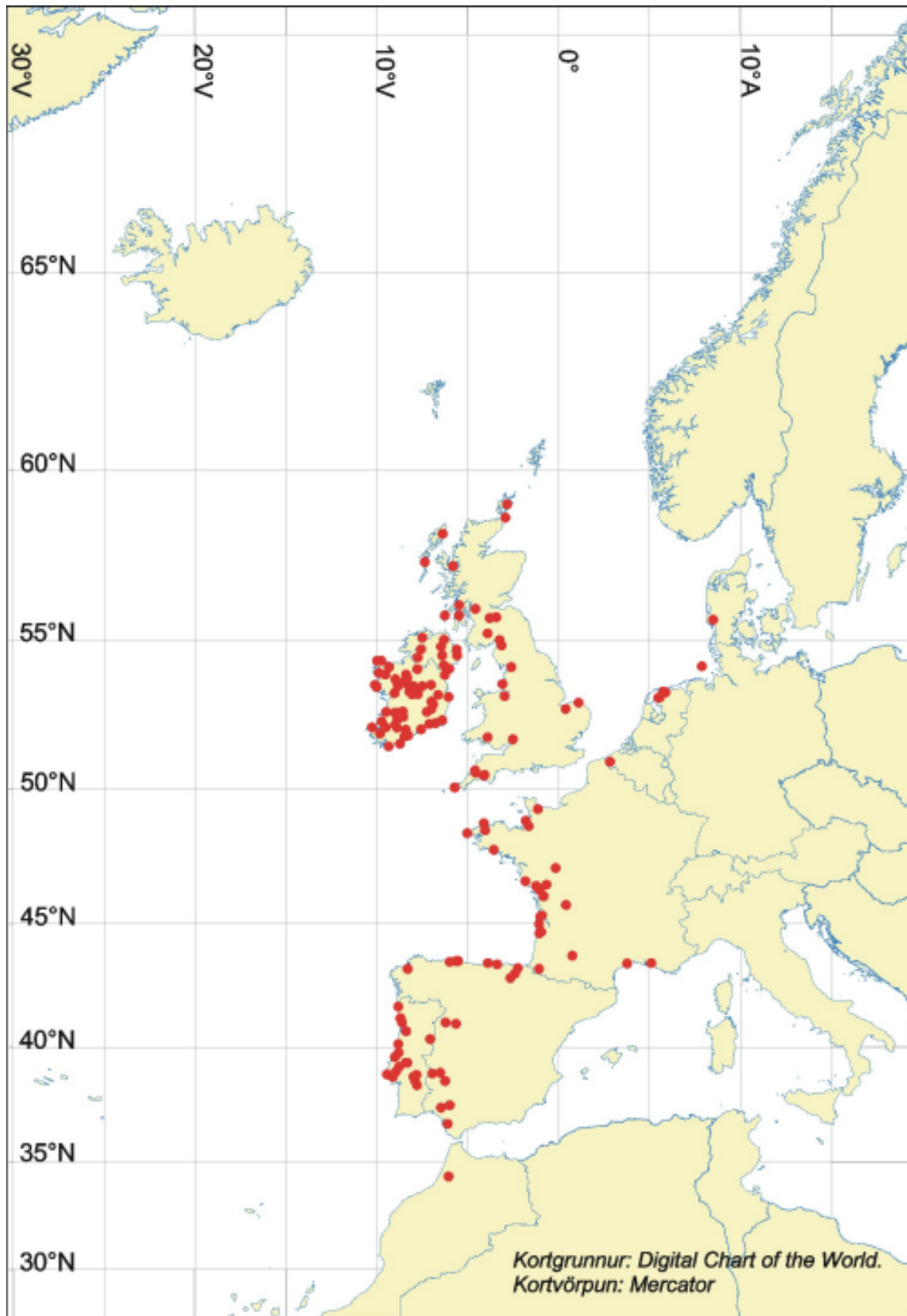
að 300.000 pör, og sá stærsti í Evrópu (Piersma 1986).

Heiðlóan er alger farfugl á Íslandi eins og í nær öllum varpheimkynnum sínum, nema Bretlandseyjum þar sem hún er staðfugl að hluta. Fyrstu heiðlóurnar koma til Íslands síðla marsmánaðar, en flestar koma í apríl (Árni Waag Hjálmarsson 1982). Varp tíminn er frá miðjum maí fram í ágúst. Í september yfirgefa flestar lóurnar landið að nýju, en talsvert dvelur þó hér fram í nóvember og stundum jafnvel inn í desember.

Á síðastliðnum 75 árum hafa alls 6411 heiðlóur verið merktar á Íslandi, 5397 sem ungar og 1014 sem fullvaxnar (Náttúrufræðistofnun Íslands, óbirt gögn). Af þessum fuglum hafa 152 endurheimst erlendis. Auk þess hafa fimm fuglar sem merktir voru erlendis endurheimst hér á landi. Íslenskar heiðlóur hafa endurheimst víða um vestanverða Evrópu, einkum með ströndum, allt frá Skotlandi í norðri og Danmörku í austri til Marokkó í suðri (2. mynd). Langflestar endurheimtur eru frá vestanverðu svæðinu, aðallega frá Írlandi.

1. mynd. Heiðlóuhópur *Pluvialis apricaria* í Flóa, 15. september 1991. – *A flock of Golden Plovers* *Pluvialis apricaria*. – Jóhann Óli Hilmarsson.





2. mynd. Allir endurheimtu- og merkingastaðir heiðlóa erlendis er tengjast Íslandi. – *All foreign recovery- and ringing sites of Golden Plovers linked to Iceland.*

Í 1. töflu hefur gögnunum verið skipt eftir því í hvaða mánuði fuglarnir endurheimtust. Ekkert mynstur kemur fram sem bendir til að fuglarnir færi sig á milli svæða á vetrarstöðvum. Svo virðist sem heiðlóurnar fari að mestu beint á áfangastað og haldi sig þar vetrarlangt. Athyglisvert er að fyrstu endurheimtur að hausti eru frá sama tíma bæði á Írlandi og í Frakklandi (5. september). Fyrstu endurheimtur að hausti frá Spáni og Portúgal eru frá því í október, sem gæti verið vísending um að þær hafi haft viðdvöl

annars staðar á leiðinni. Hins vegar bendir ferð fullorðinnar lóu sem merkt var á Íslandi 13. október og náðist á Spáni aðeins átta dögum síðar til beins flugs til vetrarstöðva á Pýreneaskaga. Dæmi er um eina heiðlóu þar sem skemmra leið frá merkingu á Íslandi til endurheimtu erlendis. Sú var merkt 11. september, þá fullorðin, og náðist í Frakklandi rétttri viku síðar. Fáeinar endurheimtur eru frá austurhluta útbreiðslusvæðisins, Danmörku, Þýskalandi, Hollandi og Belgíu, og er engin þeirra frá hávetri.

1. tafla. Fjöldi endurheimta erlendis á heiðlóum merktum á Íslandi (152 fuglar) eftir mánuðum auk merkinga erlendis á heiðlóum sem endurheimst hafa á Íslandi (5 fuglar). Engar lóur hafa endurheimst erlendis mánuðina maí til ágúst. – *Timing of recoveries (n = 152) and ringing (n = 5) abroad of Golden Plovers ringed or recovered in Iceland, shown as number of individuals per month. No recoveries are available from May to August.*

Land <i>Country</i>	----- Mánuður – <i>Month</i> -----								Samtals <i>Total</i>
	sep	okt	nóv	des	jan	feb	mar	apr	
Írland – <i>Ireland</i>	5	16	5	11	13	9	1	1	61
Skotland – <i>Scotland</i>	2	3		2	2	2		2	13
Wales – <i>Wales</i>				1	1				2
England – <i>England</i>	1	1	2	2	2	2	1		11
Danmörk – <i>Denmark</i>	1								1
Þýskaland – <i>Germany</i>	1								1
Holland – <i>Netherlands</i>			2				1	1	4
Belgía – <i>Belgium</i>							1		1
Frakkland – <i>France</i>	2	4	5	2	4	3	4		24
Spánn – <i>Spain</i>		2	4	3	5	4			18
Portúgal – <i>Portugal</i>		1		4	6	8	1		20
Marokkó – <i>Morocco</i>						1			1
Erlendis alls – <i>Total abroad:</i>	12	27	18	25	33	29	9	4	157

2. tafla. Tímasetning merkinga á íslenskum heiðlóum sem endurheimst hafa erlendis, ásamt aldri þeirra við merkingu. Engar merkingar hafa farið fram vetrarmánuðina nóvember til mars. – *Age when ringed and month of ringing for Golden Plovers in Iceland. No Golden Plovers have been ringed in Iceland during winter (November – March).*

Aldur <i>Age</i>	----- Mánuður – <i>Month</i> -----							Samtals <i>Total</i>
	apr	maí	jún	júl	ág	sep	okt	
Ófleygur ungi – <i>Unfledged chick</i>			30	43	6	3		82
Fullv. á 1. ári – <i>Fullgrown 1st year</i>	1			1	6	10	11	29
Fullorðin – <i>Adult, >1 yr</i>	8	1	7	4	5	4	11	40
Samtals – <i>Total</i>	9	1	37	48	17	17	22	151

Alls voru 110 heiðlóanna sem endurheimst hafa erlendis, á þekktum aldri þegar þær voru merktar, annað hvort ófleygir eða fullvaxnir ungar (2. tafla). Ef aldur þessara fugla við endurheimtu er skoðaður fást vísbendingar um aldursamsetningu stofnsins og lífslíkur fullvaxinna heiðlóa. Meirihluti fuglanna, eða 60 einstaklingar, endurheimtust meðan þeir voru enn á fyrsta ári (55%), 16 á öðru ári, 10 á þriðja ári, 9 á fjórða ári, 4 á fimmta ári, 5 á sjötta ári, 5 á sjöunda ári og loks 1 á því áttunda. Eins og hjá flestum öðrum fuglategundum eru dauðsföll yfirgnæfandi mest meðal ungfugla en minnka síðan. Af heiðlóum sem náð hafa eins árs aldri deyja að meðaltali 35% þeirra á ári. Aldursforsetinn í þessum hópi var merktur sem ófleygur ungi í Hörgárdal í Eyjafirði 5. júlí 1939 og náðist 17. febrúar 1947 á Írlandi, sjö og hálfis árs að aldri.

Skotveiðar á heiðlóum eru leyfðar víða í V-Evrópu og hafa til skamms tíma verið vinsæl íþrótt í mörgum löndum. Sé litið á orsakir endurheimta kemur í ljós að langflestar voru lóurnar skotnar eða 124 af 157 (79%). Hinar 33 fundust dauðar eða slasaðar úti í náttúrunni. Líkur á að merki finnist á veiddum fuglum eru margfalt meiri en að þau finnist á þeim sem deyja af náttúrulegum orsökum. Þetta háa hlutfall veiddra fugla segir okkur því ekkert um hve stór hluti stofnsins verði byssumönnum að bráð. Ef við leikum okkur að tölum og gefum okkur eftirfarandi forsendur: (1) að fimmtungur merktra unga komist á legg (aðeins 82 lóur af 5397 (1,5%) sem merktar voru sem ófleygir ungar endurheimtust erlendis, samanborið við 70 af 1014 (6,8%) sem merktar voru fullvaxnar), (2) að allar lóur sem merktar voru fullvaxnar yfirgefi landið og (3) að helmingur veiðimanna skili merkjum, þá fæst að um 12% stofnsins falli fyrir veiðimönnum. Þessi tala er hrein ágiskun, en sýnir þó að líklegast deyr yfirgnæfandi meirihluti fuglanna af öðrum orsökum en skotveiðum. Hlutfall veiddra fugla af þeim sem tilkynntir eru dauðir, eftir tímabilum, getur hinsvegar gefið vísbendingar um breyting-

ar í sókn á stofninn. Á árabílinu 1921-1940 voru 36 af 47 (77%) endurheimtum heiðlóum veiddar, 1941-1960 veiddust 42 af 44 (95%), 1961-1980 veiddust 36 af 43 (84%) og loks á árunum 1981-1995 veiddust aðeins 10 af 18 (55%). Þessi samanburður bendir til að á síðustu árum hafi dregið nokkuð úr veiðum á heiðlóu á vetrarstöðvum hennar.

HEIMILDIR

- Árni Waag Hjálmarsson 1982. Vaðfuglar. Rit Landverndar 8:117-148.
- Boertmann, D. 1994. An annotated checklist to the birds of Greenland. Meddelelser om Grønland, Bioscience 38:1-63.
- Cramp, S. & K.E.L. Simmons (ritstj.) 1983. The birds of the Western Palearctic. Vol. III. Waders to Gulls. Oxford University Press, Oxford.
- Piersma, T. (ritstj.) 1986. Breeding waders in Europe. Wader Study Group Bulletin 48, Supplement.

SUMMARY

Winter distribution of Icelandic Golden Plovers *Pluvialis apricaria*

Between 1921 and 1995 a total of 6,411 Golden Plovers were ringed in Iceland. Of these 5,397 were ringed as unfledged chicks and 1014 as fullgrown (1st year or older). A total of 152 Icelandic ringed Golden Plovers have been recovered abroad. Furthermore, five Golden Plover ringed abroad have been recovered in Iceland.

The winter quarters of Icelandic Golden Plovers range from Scotland in north, Denmark in east, Portugal in west and Morocco in south (Fig. 2). Most of the recoveries are from the western part of the range, Ireland, France, Spain and Portugal (Table 1). First recoveries in autumn are from 5 September (Ireland, France). That the first recoveries both from Spain and Portugal date from October may indicate intermediate stopover sites, although one recovery in Spain 13 October 8 days after ringing in Iceland shows that this migration can be achieved without prolonged interruptions.

Out of 110 birds ringed as unfledged or fledged chicks 50 (55%) were recovered during the 1st winter, 16 in 2nd winter, 10 in 3rd, nine in 4th, four in 5th, five in 6th, five in 7th and finally one in the 8th. Annual mortality of Icelandic Golden Plovers more than one year old is on average 35%. The recovery rate varies considerably between age groups ringed, being 1.5% for birds ringed as unfledged chicks and 6.8% for those ringed as fullgrown.

Guðmundur A. Guðmundsson, Náttúrufræðistofnun Íslands, pósthólf 5320, 125 Reykjavík.